

MANDI GRANFELT JA NAISEN UNELMA

Helsingin yliopiston dosentti ja Suomen Akatemian vanhempi tutkija Irma Sulkunen on 1980- ja 1990-luvulla raittiusliike- ja naistutkimuksissaan pohtinut suomalaisen kansalaisyhteiskunnan muodostumisprosessia. Kansalaisliikkeiden kautta Sulkunen avasi näkökulman naisten järjestäytymiseen sekä yhteiskunnalliseen ja puolueiden kautta tapahtuneeseen vaikuttamiseen. Hänen naisen järjestäytymistä koskevan tutkimusprojektinsa ensimmäinen osa käsitteli Miina Sillanpään elämää ja toimintaa. Toinen osa, Sulkusen kirja vuosisadan vaihteen fennomaanisesta vaikuttajanaisesta Mandi Granfeltista (o.s. Cantell, 1850–1926), valmistui viime vuonna.

Kuka oli Mandi Granfelt ja mitä kiinnostavaa hänen elämässään oli? Granfeltin kohtalonvaiheissa tiivistyi ”modernin Suomen” synty. Mandin elinaikana laskettiin pohja itsenäiselle kansakunnalle, muodostettiin kansalaisyhteiskunta ja valtiollisen kasvatusjärjestelmän perusteet sekä luotiin kansallisia tavoitteita tukeva perhemalli ja porvarillisen avioliiton moraalinen perusta. Tänä aikana siirryttiin yhteisöllisestä ihmiskuvasta yksilöllisyyden korostamiseen. Mandi Granfelt eli nämä vaiheet, osallistui yhteiskunnalliseen toimintaan ja havainnoi aikansa ilmiöitä. Tämä suurperheen äiti oli ensi polven

kansakoulunopettaja ja aikansa aatteiden – kansanvalistuksen – leimaama.

Mandi Granfeltin elämässä kohtasivat perinne ja murros. Dualismi loi Granfeltin elämään yhä ajankohtaiselta tuntuva rytmiikan ja sykkeen. Hän joutui ratkomaan omilla valinnoillaan vanhan ja uuden yhteentörmäyksen nostattamia ristiriitoja, pystyttämään uusia käytäntöjä ja ideologisoimaan niitä pysyviksi rakenteiksi. Kuten Sulkunen toteaa, Granfeltin elämän peruskysymykset liikkuvat yleisellä tasolla. Hän pohti laveasti ihmisen kutsumuksen merkittävyyttä, oman ja yhteisön tarpeiden yhteensovittamista sekä elämän peruskaipausten jatkuvan läsnäolon synnyttämiä sisäisiä paineita.

Niin Sillanpää- kuin Granfelt-tutkimuksessa Sulkunen pohtii yksilön roolia ajan virrassa kysymällä, miten yhteiskunnallisten rakenteiden ja tilanteiden muutokset tuovat yksilön eteen uusia tehtäviä ja kuinka yksilö toiminnallaan muovaa noita rakenteita ja samalla koko historian kulkua. Metodi toimii hyvin ja on tutkimuksen vahva selkäranka. Sulkunen ohvistuu avamaan useita kiinnostavia näkökulmia sekä yleiseen että yksityiseen ja virittää lukijankin aivoissa omaan perhetaustaan liittyviä pohdintaprosesseja.

Mandi Granfeltin henkilö avaa monia sukupuolisidon-

naisia aineksia ns. naisnäkökulman syventämiselle. Granfelt joutui pohtimaan naisen elämän ristipaineita, naisen asemaa avioliitossa, miehen ja vaimon suhdetta sekä yhteiskunnallisten aktiviteettien ja perhe-elämän, äitiyden yhteensovittamista. Nämä teemat punoutuivat ajankohtaisina esille aikana, jolloin fennomaaninen perhemalli, sen eheä isänmaakuva ja puritaaninen kansalaisihanne nousivat jäsentämään kansallista omaakuvaa. Tästä perhemallista esimerkin tarjoaa Mandi ja Aksel Granfeltin vuonna 1878 solmima avioliitto. Se mursi monella tavoin aikakauden konventioita, sillä vain vähän puolisoaan nuorempi morsian oli alempisäätyinen kuin sulhasensa ja koulutettu.

Traditio ja murros leikkaavat Granfeltin elämää monessa kohdin. Sulkusen kirjassa keskitytään Granfeltien avioliittovuosiin tai, kuten modernisti sanottaisiin, parisuhteen analyysiin. Juvan kappalaisen Otto Magnus Cantellin tytär valmistui nelivuotisen seminaarikoulutuksen jälkeen opettajattareksi. Hän oli nuori, itsenäinen ja kunnianhimoinen, mutta samalla taitava, seurallinen ja äidillinen nainen. Opettajattaren ammattiin liittynyt kutsumus säätelöi Mandin elämän perustaksi ehdottomuuden, uhrautuvaisuuden ja antaumuksen, johon liittyi myös naimattomuuden lupaus.

Naimattoman naisen ammatinvalmistuminen ei ollut Sulkusen tulkinnan mukaan mikään feministinen veto, vaan ”kantaperheen” toimeentulon olennainen jatke.

Tavattoman ajankohtaiselta tuntuu Mandin ja Akselin avioliittoa koetellut kysymys liiton henkis-uskonnollisesta perustasta. Pietismin hengessä kasvanut Mandi Granfelt tavoitteli henkilökohtaisten elämäntapa-kaumusten täyttä ristiriidattomuutta, hengellisen elämän yhteisyyttä ja kristillisen kilvoittelun jakamista arjen perhe-elämässä. Akselissa näkyi puolestaan ”epäilijän” asenne. Tieteellinen rationaliteetti edusti hänelle selvästi suurempaa auktoriteettia kuin evankelis-luterilaisen kirkon virallinen oppi. Hän oli luonnontieteellisen ajattelun ja darwinismin vankka kannattaja. Koko avioliiton jatkunut Mandin pyrkimys tavoittaa puolisoiden välille sama hengellinen viritys epäonnistui. Se aikaansai Mandin koko elämän jatkuneet ankarat itesyytökset ja omaan toimintaan herkästi kohdistuneen arvostelun. Mandin ratkaisuksi tuli jaettu identiteetti itsenäisen naisroolin ja modernin perheenämnäyyden välillä: asema oli voitettava itsekieltäytymisellä ja uhrauduttava sopeutumalla.

Liiton puolesta puhuivat monet maailmankatsomukselliset seikat. Molemmat Granfelteista olivat sitoutuneet siihen sosiaaliseen ja ideologiseen uudistusliikkeeseen, jota edistys- ja kasvatususkon lisäksi leimasi voimakas aatteellinen fennomania. Fennomania merkitsi välittävää elementtiä, jolla tasoitettiin epäsuorin avioliiton sosiaalisia paineita suomenmielisen virkamies-

aatelissivistyneistön sekä nousevan keskiluokan viitoittamalla tiellä. Siirtyminen suomen kielen käyttämiseen perheen pääkielenä oli ideologinen kannanotto, jossa Mandi vahvemman kielipohjansa vuoksi saattoi toimia uuden aatteellisen, käytännöllisen ja määrätietoisin suomalaisen naisen esikuvana. Toiminta raittiusliikkeessä yhdisti puoliset samansuuntaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan ja isänmaakäsitykseen.

Sulkunen kuvaa seikkaperäisesti Granfeltien toteuttamaa perheideologiaa, jossa naisella, lapsella ja perheellä oli tärkeä sija. Mandin ja Akselin liitto oli modernilla tavalla rakkausavioliitto. Keskinäinen tunneside astui näin perinteisen laskelmoivan ja yhteisöllisen avioliittomallin sijaan. Kuten Sulkunen toteaa, tunnekuohuiset ratkaisut eivät silti vielä olleet kovin yleisiä, vaan yhteiselo miellettiin elämäntavaksi sopimukseksi ja toveruudeksikin. Sen onnistumisen takasivat aineellinen ja sosiaalinen perusta sekä riittävä ideologinen samansuuntaisuus. Tämä asetelma tuki ydinperheen ”pyhittämistä” ja kotitalouden murrusta, jotka olivat fennomaanisten kansanvalistajien ja kansallisuusliikkeen tavoitteena.

Granfelteja hitsasi yhteen ankara tragedia: perheen molemmat tyttäret kuolivat lapsina. Pitkän poikasarjan (viisi poikaa) jälkeen Granfelteille syntyi 1888 tytär. Ilo oli lyhytaikainen: parivuotias Herttatyttö kuoli tapaturmaisesti ja Hertan kuoleman jälkeen syntynyt Helmi menehtyi sairavuoteelle. Mandi suri lastensa menettämistä poikkeuksellisen ankarasti samalla, kun mo-

net muutkin elämäntapa-alueet kriisiintyivät rinnakkain kuolemantapausten kanssa. Mandin läpikäymät rooli- ja identiteettimuutokset tyttärien kuoleman jälkeen ja niitä säestäneet pohdinnat osoittavat, että kiintymys lapsiin jäsensivät merkittävästi uuden tunnepohjaisen perheen elämää. Vaikka tottumus lapsikuolleisuuteen liittyvän surun käsittelyyn oli huomattava 1800-luvun perheissä, kourausi tuska syvältä tyttären menettämisen yhteydessä. Sulkusen kuvaus perheen surusta koskettaa tämänkin ajan lukijaa.

Mandi Granfelt edustaa 1800-luvun lopun suomalaista sivistyssäätyläistöä parhaimmillaan. Yhteiskuntamme tuolloinen ohut, pääosin virkamies- ja maatalousvaltainen yläkerros ei ole verrattavissa samanaikaiseen poliittisesti vaikutusvaltaiseen ja sosiaalisesti vauraaseen mannereurooppalaiseen maanomistaja-aristokratiaan tai urbaaniin siirtomaan-, teollisuus- ja yrittäjäaateisiin. Mandi Granfeltissa risteytyivät kahden merkittävän suomalaisen kulttuurisuvun, Cantellien ja Granfeltien (myöh. Kuusi), perinne ja jatkuvuus.

Samalla kun Sulkunen vastaa moniin tärkeisiin kollektiivisiin ja yksilön suhdetta peilaaviin kysymyksiin, syntyy nippu uusia. Kirjasta jäi kaipaamaan selvästä sukutaulua, joka olisi sijoittanut Mandin ja Akselin konkreettisesti sosiaaliseen jatkumoon, yhä olemassa oleviin sukupiireihin. Tällainen sukutaulu osoittaisi Mandin ja Aksel Granfeltin ihanteitten, aatteiden ja elämäntavan jatkuvuuden Cantell- ja Kuusisukujen jälkeläisissä. Monet heistä ovat sittemmin 1900-lu-

vulla erilaisen aatteellisuuden ja politiikankin nimissä muovanee suomalaisuutta ja toimineet ideologisina johtajina. Kirja peilaa laajemmin modernin suomalaisuuden syntyvaiheita ja kasvualustaa. Sulkusen käsittelytapa onnistuu yh-

distämään oivasti ns. naishistoriallisen näkökulman laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Siinä on tämän tutkimuksen voima!

LAURA KOLBE

IRMA SULKUNEN
MANDI GRANFELT JA
KUTSUMUSTEN RISTIRIITA
HANKI JA JÄÄ, 1995
198 s.

KUSTAVILAISTA ALKOHOLIPOLITIikkaA

Ilkka Mäntylän perustavanlaatuisen tutkimus ”Suomalaisen juoppouden juuret – Viinanpolto vapauden aikana” ilmestyi vuonna 1985. Mäntylä on jatkanut samalla linjalla alkoholipolitiikan historiaa valottavalla ”Suomalaisen juoppouden kasvu – Kustavilaisen kauden alkoholipolitiikka”-nimisellä tutkimuksellaan.

Mäntylä käyttää perinteisempien virallisten asiakirjalähteiden lisäksi muistelmia ja kirjekokoelmia, jotka elävöittävät hyvin asiallista tutkimusta. Kustaa III:n veljen puoliso, saksalainen prinsessa Hedvig Elisabeth Charlotta (1759–1818) on muistelmillaan antoisa lähde, koska hän ulkomaalaisena suhtautui kriittisesti kuninkaan toimintaan.

Tutkimuksen käsittelemä aikakausi on alkoholipolitiikan kannalta varsin mielenkiintoinen, sillä ristiriitaiset lait ja asetukset muuttuivat nopeasti.

Kieltolakien ja viinanpolton rajoittamisen lähtökohtana olivat luonnollisesti katovuodet: vähät viljavarat haluttiin keskittää ravinnoksi. Toisaalta viinanpoltollakin oli ruoantuotannon kannalta positiivista

merkitystä. Rankkia eli polttojätettä käytettiin sekä rehuna että hätäleivän raaka-aineena. Viinaa ei valmistettu pelkästään ruokaviljasta, vaan jos sato homehtui korjuu aikaan, se pystyttiin hyödyntämään ainastaan polttamalla vilja viinaksi.

Alkoholi oli luonnollisesti merkittävä tulonlähde valtiolle. Vuoden 1772 laki kielsi viinanpolton ja lainrikkoja määrättiin maksamaan 100 hopeataaleria sakkoo. Rikoksenuusija sai kaksinkertaisen rangaistuksen ja hänen viinapannunsa ja tavaransa tuomittiin valtiolle. Aluksi viinapannut vain sinetöitiin käytön ehkäisemiseksi, mutta kolmen vuoden kuluttua pannut määrättiin takavarikoitaviksi, vaikka se oli vastoin kuninkaan aikaisempaa lupusta. Lopulta kriminalisoitiin pannujen salaaminen, viinanpolto, -kuljetus, -osto, -myynti, hallussapito ja juominen. Sakot olivat niin suuret, että vain rikkaat pystyivät ne maksamaan.

Viinan valmistuskiellosta johtuen viinien ja ranskalaisen paloviinan maahantuonti lisääntyi, jolloin valtio menetti

tuloja. Viinanpolto kruunun yksinoikeutena tulikin voimaan jo vuonna 1775, jolloin pyrittiin vähentämään viinanpolttokiellosta aiheutuneita taloudellisia ongelmia. Valtio yritti vuokrata poltto-oikeuksia, mutta epäedullisista sopimuksista johtuen perustettiin kruununpolttimoita, joiden tukemiseksi ulkomaisten viinien tuonti kiellettiin.

Regaali- eli kruununpolttimot olivat merkittävä teollisuusala. Mäntylän arvion mukaan yli 60 polttimossa on työskennellyt yli 2 000 henkeä, jolloin se oli vuorityön ja metalliruukkien jälkeen huomattavin teollisuudenala.

Kustavilaisen kauden alkoholipolitiikan sekavuutta kuvaava, että Ruotsiin tilattiin kuitenkin jatkuvasti ranskalaista paloviinaa, jonka hinta ensin laski, mutta lopulta kotimaisen paloviinan ostajan oli ostettava ranskalaista viinaa yhtä paljon.

Regaalipolttimot eivät yltäneet suunniteltuun taloudelliseen tuottoonsa ja kotitarvepolto sallittiinkin vihdoin vuonna 1787, mutta siitä jouduttiin maksamaan kallis suostuntavero.